

A Hevesi Endre Díjról szubjektíven

HERCZEG JÁNOS

A díjban azok az újságírók – esetenként egyéb területen működő, az ismeretterjesztésben is részt vevő szakemberek – részesülhetnek, akik az előző években az írott és/vagy elektronikus sajtóban a tudomány, a technika új lehetőségeit, eredményeit bemutató legérdekesebb, egyúttal közérthetően és szép magyarsággal fogalmazott szövegű művek szerzői. (Az alapító okiratból)

Ha hirtelen kell róla valamit mondanunk, elsőnek az ugrik eszembe: *tanúsítvány a hitellességről*, másodikként pedig: *polgári öntevékenység*. Utóbbi meglepheti azt, aki tudja, hogy a díj a pártállami időkben keletkezett (1986), és *Hevesi Endre* a *Népszabadság* tudományos rovatát hozta létre, szerkesztette. Ám az alapítványt özvegye, *Kalmár Magda* a saját vagyonából tette, a közjó szolgálatára. Ez pedig – szocializmus ide vagy oda – virtigli polgári magatartás.

És milyen jókor történt ez a kezdeményezés, mert a szocializmus akkor már inkább odavolt. Az ideológia hátrált, a gazdaságban, a vezetésben kellett a jól képzett, művelt ember. És kellett az olyan újságíró, aki a dialektikus materialista tudománytorzítások, a letiltások és elhallgatások után, a nyugatról beáramló áltudományok divathullámai közepette is felismeri a kutatások és technikai fejlesztések valódi eredményeit. Volt mit felmutatni, és volt mit bepótolni... Azonnal kiderült az új díj nagy lehetősége: megnevezheti azokat az újságírókat, akiknek hinni lehet, és képesek naprakészen tájékoztatni. Összeállítottak egy kitűnő kuratóriumot, amely elkezdte összegyűjteni a csapatot.

A tudomány, a technika a sajtó speciális területei. Rosszul teszik a főszerkesztők, amikor, ha innen érkezett a hír, az épp ügyeletes munkatársra bízják a tudósítást. Ha számára a matek az iskolában lidércnyomás volt, nem fog jó interjú készíteni az Abel-díj elnyerőjével, aki észlelve a tájékozatlanságát majd fociról és az aranycsapatról fog neki nyilatkozni, mert ahhoz is ért, a norvég királlyal is arról csevegett az átadási ünnepségen. Az az újságíró, aki tud vele beszélgetni, mondjuk, a számhalmazokban található számtani sorozatokról is, az viszont megjelölhető a következő Hevesi Díjjal.

Az ismeretterjesztéshez meglehetősen felkészültség kell, érdeklődés és folyamatosan fejlesztett kapcsolatrendszer, elfogadottság a tudósok körében. És igényel, nevezhetjük így: tanítási hajlandóságot. Azt

Hevesi-díjasok 2017-ben. Balról: Lente Gábor, Kocsis-M. Brigitta és Gilicze Bálint
(*Mészáros Ildikó felvétele*)

a szándékot, hogy ne csupán szórakoztasson, hanem az olvasó-hallgató-néző gyaradjon is, s abban örömet lelje.

Meglehet, a díjazás feltételül Magda asszony a „*közérthetően és szép magyarsággal fogalmazott szövegű művek*” kritériumát a korszak nyelvemelő lelkesületében adta (*Péchy Blanka* példájára), de valószínűleg nem nyelvvédelemről van szó. (Néha talán hümmögetne is mostanság az alapító.) Gondolatvédelem a feladat; a leglényegesebb kihámozása a tudomány öntörvényű diskurzusából, és megfogalmazása az irodalmi és a köznyelv legalkalmasabb szavaival, kifejezéseivel. Ebben a tudományos újságírás *hozzáadott érték*et termelhet (még akár a tudomány számára is). Itt válik olyan szakmává, amelynek mesterei, esetenként művészei vannak. Az utóbbi tíz évben a kuratórium elnöke voltam, öröm volt követni e szakma kivirágzását: már olyan átfogó, hogy belső szakosodás is kialakulóban van. Az életmód változásához, sokszínűségéhez pedig műfajok és stílusok alkalmazkodnak.

Felfogásomban a Hevesi Díj *mesterlevél*. megszerzéséhez a műhelyek jelölése, illetve egyéni jelentkezés az első lépés; mindkettő véletlenszerű. Így aztán voltak, vannak, akik a szakmának évtizedek óta művészei, és valamiként nem kerültek korábban a kuratórium látóterébe. A díj tekintélye érdekében tá-

gítottuk az alapítói szándékot (*Staar Gyula* javaslatára) a *Hevesi Endre Életműdíj*jal. Felelő volt átnyújtani például *Kovács Győző*nek, a számítógép-tudomány örökmozgó apostolának, történészének, Neumann-kutatónak, vagy a kolozsvári *Ajtai Ferenc*nek, akitől még a díjátadások is kaptunk egy könyvet Erdély geológiai különlegességeiről. („Merőlegesen gyűrődött rétegekből lett a Székelykő. Mikor az erdőből kibukkanva megpillantod, fel fogsz kiáltani!”) Ilyet idén nem adtunk ki, a pótlásokat el kellett napolnunk, nagyon erős volt a fiatalabbak mezőnye. Nekem szép befejezés volt a velük találkozás; korábban bejelentettem, hogy ezt követően átadom a helyemet valaki fiatalabbnak. (Persze, persze, egy elnök az legyen öreg, de ne ennyire.) Az alapítvány megőrzése, a díj tekintélyének, szakmai értékének fenntartása-emelése napjainkban már a menedzseri munkát, a fontosabb műhelyekkel, lobbikkal való kapcsolatot, a nyilvánosság előtti képviseletet is igényli.

Ami az alapítvány megőrzését illeti, az eddigi kuratóriumi titkár, *Nagy József* alaposságának, és drága emlékü *Kiss Timea* adminisztrációbeli gondosságának köszönhetően elfogadható mértékben sikerült. (Takarékosak voltunk. Mindenki ingyen csinálja, csupán a hivatalos adminisztrációért kell fizetnünk. A díjak 100 000 Ft összege csupán gesztus, értékük nem ebben mérendő.) Mindezt ideig egy híján százan részesültek a díjban.

Még sok-sok évig kiadhatók lesznek a díjak. De néha jó lenne többet is, a kommunikációs hálózatok gyorsan növekszenek, a csomópontokban levőket meg kell jelölni a díjjal. Lehet persze csökkenteni a jutalom összegét, sőt, csupán az emléklap is elég lenne (sok díj ilyen), de valamennyi pénzbe az is kerül. Egy pozitív számból pedig csak véges sokszor lehet egy pozitív korlátnál nem kisebb mennyiséget elvenni, ez a kimerítés axiómája...

Ez a díj nem használ fel állami pénzt! Viszont megkapta a közhasznúsági minősítést. Támogatható. Vajon a mai, kapitalizmusban gazdagodó polgárságnak lesz-e olyan fontos a közjó éthosza, mint a szocializmus alatti polgároknak volt?

A Hevesi Endre Díj 2017-es kitüntetettjei

Gilicze Bálint, az MTA Kommunikációs Főosztályának főszerkesztője

Javasolta Simon Tamás fősztályvezető

A szerkesztő, persze, cikkeket is ír, interjút, riportot is készít. Az egyikből idézek: „Egy kávézóban ülünk Orbán Gergővel, és már kinosan hosszú ideje a karosszékét bámulom, miközben az agysejtek aktivitásának mintázatairól magyaráz. Vajon a karfák valóban összetartoznak? Lehetséges, hogy interjúalanyom két karfa alakú mankón támaszkodik, és ezt a fura, félig guggoló testhelyzetet valami emberfeletti önuralommal tartja meg, hónapok kitarató gyakorlása után? Jobban belegondolva akár ez is elképzelhető, bár valljuk be, elég valószínűtlen.”

Ákár Esterházy Péter is írhatta volna. A rokonságnak mély gyökerét vélem, Bálint is az ELTE TTK *matematikus szakán* végzett (2004), MSc fokozatot szerzett, sőt valószínűség-számítás gyakorlatot vezetett programozó matematikusoknak és matematikatanároknak.

Valójában egy újságírói bravúrt mutatam fel: a bizzar ötleten meglepett olvasó hamarosan megtudja a kutatótól, hogy agyunk egy látványt többféleképp percepiál, és a végső értelmezés több tényezőtől összegződik. A valóságot sztochasztikusan érzékeljük, az információelméletet is tanult riporternek nem volt nagy meglepetés, elegánsan tudta tálni a kutatási eredményeket.

Gilicze tanár úr – egyetemi hallgatói így szólíthatják – maga is több tényezőtől összegződik. Főszerkesztőjének ajánlása a következő:

„Bálinttal két éve dolgozom együtt az MTA kommunikációs csapatában, nagyon örülök, hogy 2015 elején sikerült «átigazolnom» őt az Origótól. (Az Origónál egyébként bő egy évig dolgoztunk együtt, ott házon belül «halásztam el» a Fotó Rovattól.) Bálint az *mta.hu* megújult tartalomgyártásának egyik főpillére: általában ő készíti a természettudományokkal, tematikával kapcsolatos beszámolókat, a kutatók és az olvasók általános megelégedésére.”

Önéletrajzában erről az áll: „Tudományos ismeretterjesztő cikkek írása, szerkesztése mellett projektmenedzserként vezettem az *mta.hu* honlap teljes megújítását és a 2016-os *Magyar Tudomány Ünnepe* tartalmi feladatainak kidolgozását.”

„Érdekesen, közérthetően, rá jellemző oldott stílusban ír” – állítja Simon Tamás. Pillantsunk bele egy másik cikkébe:

„Magyarország 2018-ban felbocsátja második műholdját, melynek mérete nagyjából egy családi sötétkonzerv és egy cipős doboz közé tehető ... A CubeSat-ipar felrendelődésben van, ez a szabvány nem csak egyetemi »juhé-van-egy-műholdunk« típusú demonstrációs projektekre jó.” – A hangnem a *Magyar Tudományos Akadémia* patinás falai közt szokatlan, füttyül a tekintélyre, versenybe száll a többi hírportállal. A fiatal kutatókhoz, diákokhoz szól, hiszen azok a szabványosított kockák – értesülünk hiteles szakzsargonokkal – remélhetőleg technikánkat, néha egészségünket is védő űrmeteorológiai előrejelző rendszert fognak alkotni, magyar gyártásban, nemzetközi üzemeltetéssel.

A főszerkesztő összegező: „Cikkei, ismeretterjesztő írásai, hírmagyarázatai alapján a legjobb tollú tudományos újságírók között van a helye.” Végszó is lehetne, de a kíváncsiság vezet tovább:

Tehát korábban az Origó ismeretterjesztő rovatánál dolgozott, de a fotórovatnál kezdte. Annak előzményei: „Egyetem alatt elkezdtem fényképezni, és megnyertem az *Év Természetfotósa 2003* pályázat fődíját. Külsős fotóriporteri munkákat végeztem a *Magyar Nemzet Magazin*nak, fotóriporterként dolgoztam a *Heti Válasznak*.” Bekezdésnyi a felsorolás hol-mindenütt jelentek meg képei. Magam hosszan elidőztem Flickr portfólióját böngészve. A színpompás táj- és természetfotók mellett fekete-fehér drámai riportok a nyomor világából. (Nem hiába teljesített szolgálatot a Máltai Szeretetszolgálat esetkocsiján.)

Egy időszakában rangos ismeretterjesztő műveket fordított az Akadémiai Kiadónak. Kettőt emelek ki, mintegy a fotók párhuzamaként. *Roger Penrose: Az idő ciklusai*, természetfilozófiai vízió nagy bummok esetleges láncolatáról, és *Naomi Klein: Sokkdoktrína*, tanulmány a katasztrófák haszonélvezőiről. A fordító mindenképp kölcsönhatásba kerül a tolmácsolt gondolatokkal. Azt is számítástechnikai könyvek fordításának köszönheti, hogy se regnyi programnyelvben járatos, otthonos az internet világában.

„200 ezer kilométert vezettem, több ezer kilométert robogóztam, siklóernyős A-vizsgám van. Barátaimmal körbeautóztuk Izlandot, stopoltam Skóciában és Írországban, két hónapot autóztunk, hogy megismerjük Patagóniát, Indiában négy hónapot töltöttem. Az utazás fontos szerepet játszott az életemben.”

Az egyetemen is szalamoszott: OKTV kémia és biológia második helyezések-

kel a Szent István Gimnázium specmatagózatáról vegyész szakra ment az ELTE-re. Két év után átjelentkezett fizikusnak, majd felvette a matematikus szakot.

Úgy érzem, Gilicze Bálint szüntelenül úton van, legalábbis bármikor útra kelhet és bármerre. Visszalátogathat a kutatás területeire, de a művészetek világába is. Jó lenne azonban, ha multidiszciplináris műveltségét, valamint a gondolatok, élmények továbbításában felmutatott képességét, leleményességét mindig felhasználná ismeretterjesztésre is. Erre szeretnénk emlékeztetni díjunkkal.

Kocsis-M. Brigitta, a *Novum* tudományos magazinműsor szerkesztő-műsorvezetője

Javasolta Szatory Tibor, a *Novum* főszerkesztője

Brigitta mérnökcsaládban nőtt fel, és nem volt kérdéses, hogy a *Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen* végzi felsőfokú tanulmányait. A *Kommunikáció és Menedzsment* szakirány, ahol baccalaureus diplomáját szerezte 2011-ben, kedvezett, hogy rendszeresen írjon az egyetemi újságba, vezesse annak *Közélet* rovatát. Maga az intézmény pedig annak kedvezett, hogy a témák közt gyakoriak legyenek az egyetemen futó kutatások eredményei, tehetséges ifjú tudósok bemutatása, ígéretes innovációk ismertetése.

Ezzel gyakorlatilag mindjárt a helyére is került, mert már 2013-ban a közmédiára célzó tudományos magazinműsorának, a hetenként jelentkező *Novumnak* szerkesztő-műsorvezetője lett. Azóta, tehát immáron negyedik éve, itt számolhat be a hazai tudományos élet legfrissebb híreiről. A tudomány ilyen formában szakterületévé vált.

Leleskítően gyors karrier: 2008-ban kilép a *József Attila Gimnázium* kapuján kitűnő bizonyítvánnyal a ridiküljében, és mindössze öt év múltán odalép a *Duna TV* kamerája elé, hogy konferálja a 30 perces összeállítások riportjait, többnyire ő a narrátor, esetenként a szituációban megjelenő riporter is.

Hogy ridikülbe tette volna azt az érettségi bizonyítványt, ne vegyék szó szerint, azt viszont igen, hogy mostanság cikkeket helyez el a *Ridikülbe*, e szintén heti megjelenésű női magazinba, igyekszik belecsempészni egy-egy tudományos anyagot a Tech-nők rovatba. 2015-ben egy középiskolás részecskekutató, Molnár Janka Sára portréjával 3. helyezést ért el a *MOL Média a Tehetségekért Díj* print kategóriájában.

Tudjuk, az szokott választékosan, világos érthetőséggel beszélni, aki ír is. Ha ráadásul verseket is, akkor a szavak pontos jelentése mellett, kapcsolataikra is ügyel, lelki felhangjaikkal, varázsszokkal is él. Tavaly megjelent egy verseskötete, *Akarsz róla beszélni?* címmel. Az ismeretterjesztésben, ha nem is a költészet szintjén, szintén ezt kell művelnünk: a tudományos bizonyítást helyettesíteni hasonlatokkal, asszociációkat kiváltó, meggyőző szavakkal; a *kogníciót* felhasználni *szuggesztívóra*. Magyarán: „*okos dolgokról nem okoskodva beszélni*”. Főszerkesztője szerint ez „jelmondatyszerűen hangzottatott ars poeticája”.

A mellék munkák neki visszajelzések, nekünk karakterének kontúrjai. Az online zaklatás veszélyeiről, az elektronikus adatvédelem fontosságáról a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium *Az Internet nem felejt* címmel előadássorozatot szervezett fiataloknak. Az ennek keretében országsszerte tartott interaktív prezentációin 6000-nél is több középiskolás vett részt.

2016 tavaszán az a megtiszteltetés érte, hogy felkérték, legyen a Magyar Innovációs Nagydíj parlamenti átadásának házi-asszonya.

A fő feladat azonban a *Novum* magazin. Ez folyamatosan mutatja fel a magyarországi teljesítményeket tudományban, technikában, gyógyításban, ökológiában, oktatásban és általában az élet minden területén, ahol van valami tudományos háttér. A világhílyemet keltő sötét foton, talán ötödik kölcsönhatás kimutatásától az oldtimer autók bemutatásáig széles skálájú a tematika. Mindig a szintéren járunk, mindig az autentikus emberek halljuk-látjuk. A kameramozgás, vágás dinamikus, a képmínőség kitűnő. A rövid riportok, tudományklipek lendületben tartják a műsort, mindig sajnáljuk, hogy már vége.

Meg kell jegyeznem, egyszer sem látam, hogy kacérkodott volna kétes értéken alapuló szencziókkal. Egyébként nem is tehetné meg, olyan környezetben mozog. (Előkelő nyugati tévék produkcióiról ez korántsem mindig mondható el.)

Kemény munka lehet hétről hétre etetni ezt a garatot, ne járjon üresen. Csinálják derekasan. Néha az az érzésem, egyes riportoknak lehetne esetenként bővítetebb változata is egy másik, követőműsorban. Mivel, úgy látom, átkerültek az M5 kulturális csatornára, talán ott helyet lehetne találni egy amolyan *Novum+* műsornak.

Szívesen diszkutálnám még a lehetőségeket és a közmédiánk kultúrpolitikáját, de már most is szereptévesztésben vagyok elmarasztható. Meg fogja azt tenni majdan Kocsis-M. Brigitta maga. Merthogy tavaly ősszel felvételt nyert a BME *Tudományfilozófia és Tudománytörténet Doktori Iskola*

lájába, ahol szakterületként a *tudománykommunikációt*, azon belül is a *tudomány médiában történő reprezentációját* kutatja.

A magyar tudománykommunikációban a *Hevesi Díj* egyfajta diploma. Tanúsítvány a hitelességről és a teljesítőképességről. Ezt mi már most szeretnénk átadni neki.

Lente Gábor egyetemi tanár, a Debreceni Egyetem professzora...

...akit a fölterjesztés tudományos újságíróknak is nevez.

A javaslat a *Magyar Kémikusok Lapjától* érkezett, *Beck Mihály* akadémikus, a Szerkesztő Bizottság tagja, valamint *Kiss Tamás* felelős szerkesztő, a *Szegedi Tudományegyetem* professzora jegyezte. „A lapban 2008 óta önálló rovatokkal jelentkezik – írják. – *A Vegyészleletek* és a *Híresek és Kémikusok* rovatai rendkívül népszerűek.” Utóbbiból, például, értesülhetünk, hogy a fiatal korában vegyésztechnikusként dolgozó Jorge Mario Bergoglio napjainkban Ferenc pápáként fogadta magánbeszélgetéseken egy környezetvédelmi konferencia tudósait. Ebben a kérdéskörben ugyan már nem vonatkozik rá a tévedhetetlenség dogmája, de képzettsége folytán tisztánlátásában bízhat a világ.

A *Magyar Kémikusok Lapjában* az év legjobb cikke címet utóbbi mindhárom alkalommal Lente Gábor írása kapta (titkos internetes szavazással közel kétszáz megjelent munka közül).

A mi díjunk szempontjából csupán háttérinformáció, hogy az egr *Gárdonyi Géza Gimnázium* növendéke, érettségije évében, 1992-ben OKTV 1. helyezett volt kémiaiából, és ezüstérmét hozott a Nemzetközi Kémiai Diákolimpiáról, Pittsburghból (USA).

A debreceni *Kossuth Lajos Tudományegyetem*en szerzett vegyész, illetve angol-magyar szakfordító diplomát 1997-ben, 2001-ben PhD-fokozat és munkakezdet tanársegédként, 2004-ben adjunktus, 2008-ban habilitál, 2010-ben docens, 2015-től pedig egyetemi tanár; mindez a *Debreceni Egyetem Szeretlen és Analitikai Kémiai Tanszékén*. Következtes, töretlen ívű szakmai karrier. Részleteit a tanulmányutaktól a publikációk idéztségeig megtaláljuk egyetemi honlapján. Minket abból a Tagság Szakmai Szervezetekben című felsorolás érint, ami a következőképp zárul: „... MTA Köztisztviselő (2003-tól), Royal Society of Chemistry (2014-től), *Tudományos Újságírók Klubja 2017-től*.”

Erről az idei lépéséről így ír *ScienceBits* című blogjában: „Az Internetes oldalon lévő taglista szerint az a benyomásom, hogy kb. fele-fele részben profi újságírók, illet-

ve ismeretterjesztéssel foglalkozó tudósok. En ez utóbbiak körébe tartozom majd.

A tagsággal együtt jár egy igazolvány is ... Európában sok múzeumba kedvezményes belépést biztosít, de ... ha nagy ritkán bemegyek egy ilyen helyre, akkor ott egy belépődíj erejéig hozzá szeretnék járulni a működési költségek fedezéséhez. Ami vonzóvá tette számomra a klubot: a tagok névsorában jó pár olyan nevet felismerek, akiknek az írásait szívesen olvasom.”

A blog *Magamról* című állószövege ezt kiegészíti: „Az olvasás mellett szeretek írni is. Eddigi tudományos ismeretterjesztő és tudományos-fantasztikus írásaim a következő helyeken jelentek meg: *Száz kémiai mítosz – Magyar Kémikusok Lapja – Középiskolai Kémiai Lapok – Természet Világa – InterPress Magazin – A kémia tanítása – A matematika tanítása*.

A *Száz kémiai mítosz* egy könyv társszerzőkkel. Az Akadémiai Kiadónál jelent meg 2011-ben és a Springer-nél 2014-ben, angolul (*100 Chemical Myths*). Épp most jelent meg legújabb műve a Typotex Kiadónál: *Vizilónaptej és más történetek kémiaiából*.

Lente professzor tehát saját tudományának mélységeit és magasságait az érdekeségek lépcsőfokain teszi látogathatóvá. Ez a módszer, valamint műveltsége más területekre is csábítja. A *Shakespeare és a természettudományok* cikke (*Természet Világa* 2016. május) irodalmároknak, színészeknek is ajánlható, de a napjainkban divatos újrafordításoknál is használható, mivel esetenként az eredeti szöveg, korábbiakban félreértett, vagy meg nem értett és így elhagyott cselekedeteit, hasonlatait is elemzi. (Az a szakfordítói diploma itt műfordítóivá alakult.)

Lente Gábor harmadéves egyetemi hallgató, mikor 1995-ben a szakemberek bejelentik, hogy egy csillag rendellenes mozgását kétség kívül egy körülötte keringő bolygó okozza, és ezzel megkezdődött az exobolygók vadászata.

Lente Gábor tudományos újságíró a 2017. januári *Természet Világában* cikkét közöl *Így jutunk el a csillagokig* címmel. Nem fikciókat, hanem reális terveket mutat be. Például, hogy a nanotechnika már képes 1 gramm tömegű automata szondákat készíteni, akár ezerszámra. Azok lézersugarakkal fújva a fénysebesség ötödére is felgyorsíthatók, s így e minivitorlások flottái néhány évtized alatt elérkezhetnek a közelebbi exobolygó-rendszerekhez. Mivel közvetlen észleleteik adatai már fénysebességgel sugárzódnak vissza, van rá lehetőség, hogy Lente Gábor közölje majd e cikke folytatását, mondjuk *Jelentés egy másik naprendszerből* címmel.

Hogy azért milyen díjat fog kapni, azt már nem fogom megtudni, de a Hevesi Endre Díjat most szeretném neki átadni